

**MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS**

*Akademien för hälsa, vård och välfärd
Avdelningen för psykologi*

Att inte följa strömmen

Upplevelsen av att medvetet bryta mot en norm inom en grupp

Nellie Rasche

Kandidatuppsats i psykologi, VT 2019

Kurskod: PSA122

Program: Beteendevetenskapliga programmet

Handledare: Per Lindström

Examinator: Farah Moniri

Att inte följa strömmen

Upplevelsen av att medvetet bryta mot en norm inom en grupp

Nellie Rasche

När någonting sker, ofta om det är negativt eller oväntat, så försöker människan att finna en eller flera orsaker till varför det blev som det blev. Syftet var att undersöka upplevelsen av att medvetet bryta mot en norm inom en grupp, detta för att skapa en ökad förståelse för fenomenet. Deltagarna bestod utav slumpmässigt utvalda individer som via olika sociala forum, liksom genom mail, fick möjlighet att svara på en elektronisk enkät. Resultatet analyserades med stöd utav EPP-metoden och innefattade situationer där den egna situationen framställde deltagaren på ett positivt sätt medan situationer där någon annan begått en normbrytande handling så framställdes individen mer negativt, något som är mer känt som självbetjäningssfel. I diskussionen diskuteras aktör- och observatörsperspektivet inom attributionsteorin och hur aspekterna inom dem synliggjordes i denna studie.

keywords: Epp-method, attribution theory, causality, self-serving bias

Inledning

Sociala normer skapar enligt Stamkou, Van Kleef, Homan och Galinsky (2016) stabilitet och ordning i samhället liksom spelar en central roll vid reglering av grupprocesser. Sociala normer definieras enligt författarna som principer som i konsensus accepteras utav medlemmar av en grupp; samtidigt guidar och begränsar normerna beteenden till att vara av anständiga och accepterade sort. Normer underlättar individens funktioner på flera nivåer. På den interpersonella nivån, den mellanmänniska, så förhindrar normer individen från att göra bort sig liksom ökar förutsägbarheten för andras beteenden. På gruppnivå uttrycker normer gruppens centrala värderingar och ser till att gruppen ifråga överlever, medan på den sociala nivån så reglerar normer förväntningarna kring vem som gör vad inom respektive hierarkiska system. Att följa normer och att leva upp till förväntningar bidrar till ett upprätthållande av en social ordning liksom resultera i att hierarkiska system skyddas och bevaras.

När det kommer till existerande teorier som berör interpersonella och intrapersonella synvinklar, det vill säga hur den normbrytande handlingen påverkar observatörernas reaktioner respektive hur den som agerar reagerar, och empiriska upptäckter kring hur människor reagerar på normöverträdelser, så finns det enligt Stamkou (2016) motsägelser. Å ena sidan ha tidigare forskning, kring bland annat alkoholkonsumtion, påvisat att normöverträdelser triggat negativa beteendemässiga och emotionella reaktioner hos observatörer så som känslor av skuld och skam (Van Kleef, Wanders, Stamkou & Homan, 2015). Normöverträdelser, normbrytande handlingar kan även ge upphov till ilska och beskyllningar. Reaktioner så som ilska och beskyllande antyder att normbrytande handlingar upplevs som skadligt och förstörande för samhället i stort, och att följa normer är det önskvärda. Författarna anser att tidigare forskning indikerar att individer som följer normer tenderar att stödjas av andra, samt kommer, med stor sannolikhet, att framträda som ledare i den aktuella gruppen. Å andra sidan kan normbrytande handlingar resultera i positiva utfall för aktören. Alltså för den som begått den normbrytande handlingen. Det finns enligt författarna tidigare studier som påvisar att individer som bröt mot rådande

normer upplevdes som mer kraftfulla än de individer som valde att följa normerna (Stamkou et al. 2016).

Anledningen till att normöverträdelser, normbrytande handlingar, upplevs som kraftfulla beror enligt Stamkou et al. (2016) på att normbrytande handlingar indikerade att individen är självbestämmande och har en stor viljekapacitet. Alltså påvisar en stor grad av fri vilja. Utöver att normbrytande handlingar ger sken utav kraftfullhet så tenderar handlingarna att även ge upphov till att aktören får och kan ta till sig mer makt inom hierarkin ifråga. Detta gäller så länge normöverträdelsern gagnar observatörerna. Hur observatörerna reagerar beror på hur involverade de är i situationen. Observatörer reagerar främst till den grad som det avvikande beteendet eller handlingen påverkar dem personligen. Dessa upptäckter påvisar enligt författarna att observatörerna delvis reagerar utifrån det som är bäst för dem själva.

Betydelsen av normers påverkan på människan har skapat en önskan om att skaffa en större förståelse för dess påverkan. I denna studie handlar det främst om att medvetet bryta mot normer, detta av den anledningen att det finns en uppfattning att det inte är särskilt efterforskat. Något som även påpekas utav Van Kleef et al. (2015), vilka nämner att det vore intressant att exempelvis ta reda på hur effekterna av en normbrytning formas utav en aktörs status, dennes roll i gruppen, hierarkin i grupp och så vidare. Det finns en mängd aspekter som enligt författarna bör undersökas noggrannare. Förhoppningsvis kan denna studie bidra till en ökad förståelse.

Attributsteorin

Normföljande ageranden liksom normbrytande ageranden kan kopplas till det som kallas för attributionsteorin av den anledningen att det upplevs finnas en orsak, en förklaring, till agerandet ifråga. Attributionsteorin, vilket Fritz Heider sägs vara grundare av, innefattas av olika aspekter som utvecklats över tid liksom av olika teoretiker. Attribution har enligt Rudolph och Tscharktschiew (2014) en stor inverkan på hur vi människor tänker, känner och agerar. Utöver betoningen av kausalitet så finns det även andra aspekter som anses viktiga inom teorin. Vid ett attributteoretiskt perspektiv antas det att a) att attribut bestämmer känslor och att b) känslor guidar och påverkar handlingar. Nyckelpersonerna eller aspekterna i attributionsteori är enligt Andrews (2001) aktörer och observatörer, där aktörerna är de människor som producerar beteenden och där observatörer är människor som varseblir beteenden och som härleder mentala tillstånd till aktören.

Utöver attributionens betydelse på människans sätt att tänka, känna och agera så har attributskoncept applicerats på intrapersonal liksom interpersonell fenomen. Enligt Weiner (2000) handlar det förstnämnda om hur tankar och känslor riktar sig mot den egna person, detta i form av exempelvis stolthet, skam och skuldskänslor. Den interpersonella teorin, eller perspektivet, handlar om övertygelsen av andra individers ansvar i situationen och en inriktad påverkan på andra i form av ilska och sympati. Dessa två dimensioner, aspekter, av attributionsteorin påvisar en bild eller metafor av människan som en naiv vetenskapsman liksom domare. Fortsättningsvis så förklarar Weiner (2018) mer ingående kring innebörden och vikten av kausalitet, vilket attributsteorin grundar sig på. När någonting sker, särskilt om det som sker är negativt eller är oväntat, så vill människan att det skall finnas en förklaring till varför. Det kan handla om att bilen stannade på vägen till jobbet eller att bussen var ovanligt sen. Det är då vanligt att individen ifråga försöker att hitta en anledning till varför bilen stannade eller varför bussen var sen; förklaringar så som att någon del av bilen gått sönder eller att bussen hade råkat ut för en olycka eller vägarbete. Det finns enligt Weiner olika typer av förklaringar som antingen är i form utav breda (exempelvis trafikolycka), mer konkreta (en bilolycka) eller väldigt specifika (krock mellan två personbilar där någon var onykter). Den typ av

orsaksförklaring som dock är vanligast rör lyckande och misslyckanden, och handlar om ansträngning och förmåga. Det kan handla om att ett misslyckat prov, att provet misslyckades på grund av brist på ansträngning eller förmåga, eller att ett prov lyckades för att individen var smart eller hade ansträngt sig för att klara det.

Det är främst tre drag som är gemensamt gällande orsaksförklaringarna, dessa är Locus of Casualty, stabilitet och kontrollerbarhet. Det första gemensamma draget, Locus of Causality, syftar enligt Thompson och O'Sullivan (2017) på härkomsten av orsaken/orsakerna. Det vill säga, det handlar huruvida om orsakerna beror på interna aspekter så som egenskaper eller dispositioner (tillstånd) eller om externa aspekter, alltså aspekter som finns utanför individen. Externa aspekter så som situation, kontext eller omständighet. Orsaken till en handling kan uppfattas som ett resultat utav förmågor/skicklighet hos individen eller i form av öde eller tur. Stabilitet, vilket antingen är varaktigt eller temporärt, är även det ett gemensamt drag gällande orsaker. Stabilitet enligt författarna skiljer sig åt mellan långsiktig, konsistenta orsaker och kortvariga, temporära tillstånd. Orsaken kan exempelvis ses som en reflektion av permanenta egenskaper (stabila) och övergående förklaringar (ostabila).

Weiner (2018) exemplifierar stabilitet genom att göra en jämförelse mellan flitighet och begåvning med tursamhet och ovanlig mental ansträngning, där flitighet och begåvning är stabila attribut och där tursamhet och ovanlig mental ansträngning är ostabila attribut. Det tredje gemensamma draget är det som kallas för kontroll. Kontrollerbarhet syftar enligt Fishman och Husman (2017) till vilken grad en orsak avsiktligt kan förändras. Ansträngning är exempelvis ansett som någon invändigt, ostabilt och kontrollerbart medan förmåga oftast anses som något invändigt, stabilt och okontrollerbart. Det går exempelvis inte att ändra sin egna förmåga på det sättet som det går att förändra den ansträngning som individen gör. Ett exempel är enligt Weiner (2018) skulle vara när en elev får ett dåligt betyg på ett prov som anses bero på en dålig lärare eller stökig klass. I detta fall handlar det om att kontrollen över orsaken ligger hos en extern aktör. Skulle det dåliga betyget ifråga ha berott på begåvning eller svåra uppgifter så handlar det om att orsaken är okontrollerbar. Det vill säga, ingen kontroll finns hos vare individen själv eller hos någon extern aktör.

Observatörsperspektivet

Attributionsteorin har som tidigare nämnt kommit att expanderas och vidareutvecklats utav andra teoretiker så som Weiner. En annan teoretiker var bland annat Harold Kelley. Kelleys teori, eller tillägg, handlar enligt Klein, Apple och Kahn (2010) om hur observatörer vid sociala skeenden gör attribut kring en aktörs respons till en stimulus som sker vid en specifik tidpunkt. Detta görs utifrån tre faktorer; konsensus, konsistens och distinktivitet. Var och en av dessa tre faktorer kan framkomma i högre eller lägre grad i en given situation liksom kan förekomma samtidigt; det sistnämnda är något som är känt som attributmallar eller mönster. Det viktigaste gällande teorin är, enligt författarna, att teorin förutsäger att tre unika kombinationer eller mönster kommer att leda till situations-, dispositions- eller omständighetsattribut. Det vill säga att orsaken härleds till individen själv (dispositionsattribut), till någon eller något i situationen så som en partiskt eller dålig lärare (situationsattribut) vid ett dåligt betyg, eller till omständigheter så som att eleven hade en dålig dag (omständighetsattribut).

Konsensus handlar enligt Klein et al. (2010) om huruvida andra människor i aktörens omgivning uppfattar stimulit på samma sätt. Om andra studenter också kuggar provet skulle det innebära en hög konsensus men om andra elever inte kuggade prover så skulle det innebära en låg konsensus då individerna inte alls uppfattar stimulit på samma sätt. Konsistent definieras som huruvida aktörens respons till skeendet är konsistent över tid. Om studenten exempelvis alltid gör dåligt ifrån sig på proven så innebär det en hög konsistens medan en låg konsistent

skulle innebära att studenten vanligtvis gör bra ifrån sig. Den tredje faktorn är distinktivitet och handlar om huruvida aktörens respons enbart sker tillsammans med stimuli och inte utan det. I exemplet med provet skulle hög distinktivitet innebära att studenten ifråga inte gör dåligt ifrån sig på andra kurser, skulle studenten ifråga göra dåligt ifrån sig även inom andra kurser så skulle det innebära en låg distinktivitet.

Hög konsensus, konsistens och distinktivitet resulterar enligt författarna i att observatören ser situation eller omständighet som orsak till aktörens respons. Om en specifik student exempelvis alltid gör dåligt ifrån sig på proven inom en viss kurs (hög konsistent) men gör inte dåligt ifrån sig på prov inom andra kurser (hög distinktivitet), och att de flesta andra studenter gjorde dåligt ifrån sig på det specifika provet (hög konsensus), då skulle observatörer bedöma att orsaken till det dåliga resultatet beror på något i situationen. Det kan handla om en dålig lärare eller att kursen ifråga är svår. Mönstret av låg konsensus, hög konsistent och låg distinktivitet skulle däremot leda till att observatören eller observatörerna skulle se aktörens respons som ett resultat av karaktärsdrag eller disposition (tillstånd). Om studenten ifråga skulle göra ifrån sig inte bara på det enskilda provet men även på test inom andra kurser samtidigt som andra elever gör bra ifrån sig så skulle observatörer härleda orsaken till individen själv. Att denne själv på något vis är anledningen till den dåliga prestationen (Klein et al., 2010).

Problematik vid attribution

Vid attribution är det vanligt att människor förmodar att en aktörs beteende och mentala tillstånd korresponderar till en grad som saknar logisk grund i situationen (Andrews, 2001). Korrespondens handlar om att en individs beteende och mentala tillstånd motsvarar varandra. Det vill säga att individen agerar ut sitt mentala tillstånd i uttalanden eller beteenden. Drar observatören slutsatsen att aktörens mentala tillstånd och beteende korresponderar med varandra så kallas det för "*corresponding inference*". Enligt Andrews så tycks det tillsynes som om att vi människor generaliserar utifrån aktörens handling och ignorerar situationskontexten i vilket beteendet sker. Det fundamentala attributionsfelet (eng: *the correspondence bias*) beskrivs ofta som en tendens hos människan som innebär att individen ifråga underdeducera orsaken eller orsakerna till situationen liksom överdeducera orsaker till dispositioner, alltså till egenskaper och tillstånd. Det vill säga, människan tenderar att glömma bort påverkan från själva situationen för att istället lägga attributen hos individen eller tinget.

Att göra attributioner som inte är helt riktiga påverkar, enligt Scopelliti, Min, McCormick, Kassam och Morewedge (2018), en mängd olika sociala bedömningar. Det kan röra sig om bedömningar vid prestation och förmåga vid personalval och utvärderingar, bedömningar gällande skuld och skyldighet i domar, intrycksuppfattning i sociala interaktioner eller vid bedömning av moraliska karaktärer. Det kan, enligt Howell och Shepperd (2011), handla om något så vardagligt som ett antagande kring en individ som snubblar. Att hen är klumpig. Men det kan även handla om att den individ som får ett högt betyg på ett prov eller inom en kurs är intelligent eller att de bilister som tränger sig framför andra i trafiken är hänsynslösa. Uppkomsten av det fundamentala attributionsfelet har flertal förklaringar däribland a) en bristande medvetenhet kring situationens påverkan, b) orealistiska förväntningar av andra, c) förstärkta eller överdrivna kategoriseringar av beteenden, samt d) ofullständiga korrigeringar utav snedvridningar eller felbedömningar. Även om felaktiga eller snedvridna bedömningar utav korrespondensen i de flesta fall är harmlöst så kan det ibland få allvarliga negativa konsekvenser. Att härleda orsaken eller orsakerna till dispositionella egenskaper/tillstånd framför att härleda till faktorer i situation har bland annat resulterat i våld mellan fångar, beskyllning av offer av sexualbrott liksom alltför hårda opinioner av andra.

Vidare kan det fundamentala attributionsfelet ibland förväxlas felaktigt med två andra perspektiv som är starkt relaterade till attribution. De teorier eller aspekter som menas är aktör/observatör effekt (eng: actor observer effect) och självbetjäningssfel (eng: self-serving bias). Aktör/observatör effekt handlar enligt Green och McCleary (2010) om skillnaden vid attribution kring en egen respektive någon annans handling. Författarna menar att det finns en generell tendens som innebär att individen främst härleder orsaken bakom handlingen till dispositioner eller interna faktorer när det kommer till andras handlingar, medan hen härleder orsaken till den egna handlingen främst till situationen eller andra externa faktorer. Samma beteende eller handling kan förklaras olika beroende om det är individen själv eller någon annan som utför det. Självbetjäningssfel handlar däremot om hur individer tenderar att presentera sig själva på ett så positivt sätt vid förklaring av det egna beteendet och dess resultat. Författarna anser att tidigare forskning har kunnat påvisa att det finns en tendens hos individer att internalisera eller ta en oproportionerlig mängd beröm för positiva eller framgångsrika beteendemässiga utfall medan hen ifråga externaliserar eller lägger en oproportionerlig mängd skuld, utanför hen själv vid negativa eller icke framgångsrika utfall.

Syfte och frågeställning

Denna studie är en kvalitativ undersökning med syfte att undersöka upplevelsen av att bryta mot en norm inom en grupp. Deltagarna fick återge en normbrytande handling som de själva hade gjort, liksom en normbrytande handling som någon annan gjort. Att återge exempel där någon annan begått en normbrytande handling var ämnat att göra det lättare för deltagarna att komma på egna exempel. Förhoppningen är att den egna upplevelsen av att bryta mot en norm i grupp, samt upplevelsen av att bevittna någon annan göra det, skall bidra till att utveckla en förståelse för ett fenomen som saknar det djup som andra fenomen har. Det vill säga, det finns ett behov utav utveckling. Fenomen ifråga handlar om att medvetet bryta mot allmängiltiga principer, så kallade sociala normer, inom grupper. Syftet har kommit att resultera i frågeställningen: hur upplevs/förklaras egen och andras beteende vid normbrytning?

Metod

Deltagare

Deltagarna bestod utav 40 personer varpå 14 utav totala mängden deltagare befann sig i åldersspannet 15–25. I åldersspannet 26–35 fanns det sex individer vilket det även gjorde inom åldersspannet 36–45. I åldersspannet 46–55 fanns 13 individer, medan det fanns enbart 1 individ i åldersspannet 56–65. Enskilda åldrar uppgavs inte, utan deltagarna fick sex åldersspannsalternativ att välja på. Anledningen till detta var att underlätta efterarbetet av data liksom göra det mindre jobbigt för deltagaren att uppges sin ålder, något som för en del kan vara jobbigt.

Urvalet av deltagare var ämnat att vara av slumpmässig karaktär med syfte att innefatta individer av alla åldrar. Faktorer så som kön, yrke och utbildning uteslöts i undersökningen då fokus låg på själva upplevelserna och inte på individerna själva. Individerna som deltog var anonyma till den grad att den enda kontakten som fanns mellan deltagare och studieförfattare var utgiven mail från sistnämnda. Av den anledningen att det skulle vara anonymt i största möjliga mån så erbjöds det ingen ersättning för deltagarnas delaktighet i studien. En eventuell ersättning ansågs skulle röja identiteten på deltagarna.

Det förekom bortfall i enkätsvaren i form av utelämnade svar. Detta gällde de tre frågor som berörde en situation där någon annan hade begått en normbrytande handling. Utav 36 svar uppgav 33 deltagare en situation medan tre uppgav att de inte kunde komma på någon situation. Fyra deltagare lämnade svarsfälten tomma.

Material

Den data som ligger till grund för denna uppsats insamlades genom en elektronisk enkät. Enkäten skapades genom ett formulärverktyg och bestod utav information, även kallat för missivbrev, kring studiens syfte och innebörden av ett deltagande. Enkäten bestod också utav åtta frågor som utformades utifrån egna tankar och idéer liksom i diskussioner med handledaren. Även kurslitteratur respektive tidigare forskning har varit en bidragande faktor i utformningen av frågorna. De åtta frågor som deltagarna fick besvara var; 1) Berätta om en situation där du bröt mot en norm. 2) Hur reagerade du? 3) Hur upplevde du att andra reagerade? 4) Vad var det som fick dig att agera? 5) Hur kändes det att bryta mot normen? 6) Berätta om en situation där någon annan bröt mot en norm i grupp. 7) Hur upplevde du situationen (vilka tankar, känslor uppkom)? 9) Hur upplevde du att stämningen i gruppen blev? Av de åtta frågorna som ställdes har fråga ett och sex blivit de frågor som studien fokuserat på, detta på grund utav att resterande svar snarare varit vidareutvecklingar och fördjupningar av just dessa frågeställningar.

Procedur

Enkäten delades ut via en länk på ett flertal sociala forum där kortfattad information kring ämnet fanns bifogat. Denna länk delades även vidare av bekanta liksom skickades via mail till dem som kontaktats privat, vilka inte hade ett konto på forumen som användes. Förutom att länken delades på den privata sidan i de olika forumen så delades den även i två slutna grupper som var inriktade på just gymnasie- och högskolestudier. Två grupper med medlemsantal på ca 9000- respektive 2300 medlemmar. Efter ifyllnad av enkäten så skickades svaren till det privata email-kontot som enkäten var kopplad till, där möjligheten att läsa enkäterna enbart gick att göras av den individ som kontot tillhörde.

Enkäten var utformad på så vis att undersökningsdeltagarna först informerades kring studiens syfte liksom kring de etiska principerna, som enligt Vetenskapsrådet (2017) gäller vid utförandet av en undersökning. Etiska principer i form utav ett samtyckeskrav, konfidentialitetskrav, nyttjandekrav och ett informationskrav; fyra krav som finnes till för att skydda deltagarna och deras integritet. Utöver att deltagarna informerades kring detta så efterfrågades det i missivbrevet, den informativa delen av enkäten, handlingar som hade skett i skolan, på arbetsplatsen eller i någon annan social kontext i deltagarens liv som på ett eller annat sätt hade berört individen. Deltagaren skulle i situationen ha upplevt sig tvungen att agera eller visa vem hen var och vad hen stod för, detta trots att hen var medvetenhet om att hen skulle uppfattas som avvikande. Handlingarna beskrevs utifrån åtta olika frågor som var menade att belysa olika aspekter vid normbrytande handlingar. Datainsamlingen ifråga skedde under cirka fyra till fem månader, vilket avslutades med att enkäten stängdes för vidare insamling vid en mättnad på 40 deltagare. Tiden för datainsamlingen bestämdes av deltagarantalet, vilket uppnåddes först efter fyra till fem månader. Avslutet för datainsamlingen sattes först vid två till tre månader, men ökades då antalet deltagare var för lågt. En tanke på att genomföra en

pilotstudie för att undersöka hur bra metodens funktion var, fanns inte då tiden upplevdes som för snäv.

Databearbetning

Den information som insamlades genom enkäterna analyserades utifrån de fem stegen i EPP-metoden, vilket är metod utarbetad av Karlsson (1995) som syftar till att förklara vad och hur någonting är snarare än att ge en förklaring till varför det är som det är. EPP-metoden söker efter mening liksom söker en förståelse för hur ett fenomen är uppbyggt. Undersökningsdeltagarnas utsagor lästes till en början för att få en bild kring dess omfång liksom för att få en övergripande förståelse kring deltagarnas upplevelser. Omfånget låg på 40 enkäter med cirka en sida text per person, vilket sedan kom att meningskoncentreras till mindre enheter. Svaren kom att först meningskoncentreras till 10-20 meningar kring varje enskilt svar till att komprimeras till fyra relevanta meningar. Fyra meningar där en mening berörde den egna situationen, en annan den egna upplevelsen, en tredje kring andras normbrytande handlingar samt en fjärde mening kring stämningen i gruppen vid normbrottet. Dessa meningar har sedan kommit att komprimeras till två; den egna situationen respektive en situation där någon annan begick ett normbrott. Att enbart två frågor kom att hamna i fokus berodde på det interna bortfallet liksom på att svaren på frågorna gick in i varandra. Vissa svar fortsatte i vissa fall under andra frågor.

Den egna situationen och den egna upplevelsen liksom situationen och upplevelsen av någon annans normbrytande handling delades respektive upp i huvudtema, subtema och citat, för att sedan sättas i två tabeller. Av totalt 40 situationer där undersökningsdeltagaren själv bröt mot en norm togs 16 situationer ut. Valet av situationer och antalet situationer grundade sig på tanken att framställa de upplevelser och situationer som främst kunde bidra till en ökad förståelse av att bryta mot en norm inom en grupp. Av situationer där någon annan begick en normbrytande handling så valdes 9 av 33 situationer ut. Detta innebar en total på 25 situationer. Anledningar till att de egna situationerna som valdes ut var flera än de situationer som innefattade någon annans normbrytande handling berodde bland annat på att det interna bortfallet i frågan om svar; alla undersökningsdeltagare kunde exempelvis komma på en egen situation medan inte alla kunde komma på en situation där någon annan hade brutit mot en norm i grupp. I ett fall så var den situation som beskrevs som en normbrytande handling av någon annan egentligen en egen situation där deltagaren själv begick en normbrytande handling i form av att vara avvikande. I några fall var situationerna förkortfattade för att bidra med en ökad förståelse.

Resultat

Resultatet av den webbaserade enkäten har under kommande underrubriker sammanfattats i textform samt i form utav två tabeller, Tabell 1 och Tabell 2. I tabellerna går meningskoncentreringar av deltagarna situationer och upplevelser medan i textform går det att finna citat från deltagarnas enkätsvar. Enkäterna ifråga resulterade i fem teman med 13 subteman. Huvudteman som framkom var moral, identitetsmarkering, ställningstaganden, i möte med andra och att bryta mönster. De subteman som förekom var motstånd, ansvar, personligt val, avståndstagande, kultur, rädsla, rasism, hinder i vardagen, förändringar, att gå över gränsen, droger, könsnormer och åsikter.

Moral

Ett utav de fem frekventa teman som förekom i deltagarnas utsagor var temat moral. Temat har kommit att innefattas av fyra av 16 situationer där deltagaren var den som begick den normbrytande handlingen och tre av nio situationer där det var någon annan bröt mot en norm i grupp. Dessa situationer har indelats i subteman då deltagarnas utsagor utgör olika aspekter av temat. Under den egna handlingen framkom subteman motstånd och ansvar, medan normbrytande handlingar som begicks utav andra innefattade subteman att gå över gränsen och droger.

Normbrytandehandlingar begånget av deltagarna själva. Ett utav de två subteman som förekom under de egna situationerna var motstånd och ansvar. Subtemat motstånd innebar att deltagaren på något sätt gick emot någon annan och/eller en norm genom att handla på ett visst sätt. En deltagare beskrev sitt motstånd så här:

Jag gick emot min chef som är extremt auktoritär, när hon gång på gång utsatte en kollega för mobbing. Detta under ca ett års tid. Jag tyckte det var otroligt jobbigt att se hur kollegan blev förlöjligad, nedtryckt och skälld på inför oss andra kollegor [...] Jag mådde dåligt själv av att se detta pågå så jag bokade till slut själv en tid hos sektorschefen.

En annan deltagare beskrev sin upplevelse av att göra motstånd såhär:

Vi utformade en grupp så kallade bästa kompisar för alltid, där en var ledaren och vilken vi alltid skulle lyda. En dag så gick en av gruppmedlemmarna emot ledarna vilket resulterade i att planer uppkom på att åka hem till henne och misshandla henne. När denna dag kom så stod jag upp för mig själv liksom för henne och vägrade göra det. De blev chockade. Det kändes bra då jag stod upp för det som kändes riktigt.

Ett annat tema som förekom som subtema var ansvar. Subtemat ansvar innebar att deltagaren ifråga bröt mot en norm som på något sätt påverkade ansvaret hos denne. En deltagare tog exempelvis på sig ansvaret om handlingen skulle resultera i något dåligt. Deltagaren bröt ifråga mot normen liksom lagen att ha sitt körkort på sig vid körning. Individens ifråga upplevde att: ”just denna norm kändes inte så bra att bryta mot. Jag hade även andra resenärer med i bilen som också kunde blivit av med körkort om jag blev stoppad, vilket gjorde mig ännu mer nervös”.

Normbrytandehandlingar begånget av andra människor. Subteman till moral inom de situationer som begicks av någon annan var att gå över gränsen och droger. Att gå över gränsen innefattade situationer där en annan individ i deltagarens omgivning på något sätt krossat gränsen för vad som upplevdes som okej. En deltagare beskrev en handling utförd av en bekant på jobbet så här:

Det var en bekant som gick över gränsen vad gäller fysisk beröring på jobbet. Den här mannen tyckte det var roligt att dra ner några av kvinnorna i sitt knä eller själv sätta sig i deras knä. Han kunde inte läsa av att det verkligen inte var okej och att det inte var uppskattat. Han bara skrattade och tyckte att han var rolig.

Vidare finns det inom subtemat droger två situationer där en broder respektive en vän valde att använda droger. Deltagaren vars broder började använda droger uttryckte att: ”det kändes dåligt, med känslor av ilska och förvåning”. I jämförelse så beskrev en deltagare, vars kompis valde att använda stora mängder droger under en period, situationen så här: ”Jag blev besviken på honom. Jag kände ett svek skulle man kunna säga. Jag upplevde till viss del ilska och frustration men främst en besvikelse faktiskt”. Samma deltagare beskrev även att stämningen blev dålig ”Stämningen blev mycket dålig, den blev aggressiv och irriterande och den gjorde att vi tog avstånd från honom under en period”.

Identitetsmarkering

Temat identitetsmarkering innefattar handlingar som inneburit någon typ av markering av den egna identiteten. Temat innefattade två situationer varav en av vardera typ. Det vill säga, en normbrytandehandling som var begånget av deltagaren själv och en utförd av en annan individ.

Normbrytandehandlingar begånget av deltagarna själva. Det subtema som framkom i deltagarens egna normbrytande handling i grupp var personligt val. Ett personligt val innebar att individen på något sätt gjort ett val som markerat den egna identiteten. Så här lyder ett citat uttaget från en deltagares svar: ”Att tatuera stora delar av min kropp hade länge varit aktuellt, för mig var det som ett kall, jag kände att jag behövde göra det för att kunna vara mig själv”.

Normbrytandehandlingar begånget av andra människor. Subtemat som framkom i den enskilda normbrytande handling som någon annan begick var könsnormer. Subtemat ifråga innefattar en handling liksom en situation där individen ifråga inte gjort det som förväntats utifrån det givna könet. Så här beskrev en deltagare kring en situation där hen som butiksbiträde hjälpte en man att köpa ”kvinnokläder” till sig själv. Så här beskrev deltagare sin upplevelse kring själva situationen:

Jag tänkte att detta skulle bli en utmaning för mig då passformerna och storlekarna på kläderna kunde bli ett problem då mannen var väldigt lång och bred. På grund av detta uppstod en osäkerhet hos mig då jag inte ville förolämpa kunden genom att inte hitta några passande plagg och så vidare.

Ställningstaganden

Temat ställningstagande innefattar situationer där deltagaren själv, eller någon annan i omgivningen, tagit ställning eller markerat sin åsikt kring något. Kategorin har kommit att innefatta tre subteman: att avståndstagande, kultur och rädsla.

Normbrytandehandlingar begånget av deltagarna själva. Subteman som förekom eller identifierades hos handlingarna begångna av deltagarna själva var kultur, rädsla och avståndstagande. Subtemat kultur innefattade situationer där deltagarna på ett eller annat sätt gått emot de normer som finns inom den egna, eller inom en, kultur. En deltagare berättade exempelvis att hen: ”Min pappa fick mig att gå ifrån familjen och gifta mig i hemlighet”. En annan deltagare reflekterande mer djupgående kring sin handling så här:

Man förstod att många äldre (jag var 21 år och dessutom från Sverige) i min omgivning inte skulle tycka att det var OK. För i USA flyttar du inte ihop utan att vara gift. Killar och tjejer i min egen ålder tyckte det var "coolt" och ganska vågat.

Ett annat citat taget från en annan deltagare:

Idag är det kanske inte märkvärdig längre, men då var det. I media talade man om hedersmord som främst skedde bland kurder i Sverige. Min familj och vänner hade inget emot, men andra kurder frågade saker. Många kvinnor flickor tyckte att jag var modig, även svenskar undrade vad min familj tyckte om det.

Vidare fanns det en deltagare som beskrev kring sitt agerande då hon ifråga ifrågasattes för att inte äta kött, utav en arbetskollega:

Jag agerade för att, först, hon kände inte mig och att hon två, kommenterade så där högt framför alla om vad någon ska äta eller inte äta det tycker jag inte är okej. Jag förklarar gärna till henne om hon frågar på ett snällt sätt direkt kring varför jag inte äter fläsk.

Vidare innefattade subtemat rädsla handlingar som på ett eller annat sätt berört rädsla i någon form; i form av en aktivitet eller ett djur för att exemplifiera. En deltagare beskrev sin upplevelse kring den egna rädslan så här:

När alla skulle åka berg-och-dalbana på Liseberg. Normen i gruppen var att detta är skoj och att alla gillar att åka. En självklarhet att se fram mot detta med förväntan och sedan uppskatta åkten till fullo. Jag ville inte åka. [...]Otroligt starkt gruppträck från gruppen. Gäller att vara stark själv och stå upp för sig själv. Lätt att börja lyssna på andra och gå till sig själv och tänka att det är nog fel på mig. Det är nog roligt att åka trots allt.

Subtemat att ta avstånd innefattade handlingar som inneburit att deltagarna på ett eller annat sätt tagit avstånd från att delta eller göra något som omgivningen gjorde. En deltagare uttryckte sig: "Jag har valt att ha sex efter jag gift mig. Många tror att jag är konservativ. Men jag följer ingen religion, utan det beror på killars negativa attityder". En annan deltagare uttryckte sig så här:

När jag valde att inte dricka alkohol på ett evenemang med jobbet. Det var naturligt för mig och var inget som jag reflekterade över. De andra ifrågasatte varför jag inte alkohol och förväntade sig att det fanns en specifik orsak till varför, t.ex. var det en person som frågade om jag var gravid. Det kändes bra tills jag blev ifrågasatt. Då var det plötsligt som att jag var annorlunda.

Ett tredje citat, hämtade från en tredje deltagare, vilken påvisar vad som skedde och vad deltagaren gjorde i situationen:

Användandet av mobiltelefonen har gått över styr, att sitta tillsammans och försöka föra ett samtal är inte att tänka på. Mobilen tar över, mötet är ointressant. Samtal vad är det? Jag tar fram en bok eller tidning och sätter mig bredvid.

Normbrytandehandlingar begånget av andra människor. Subtemat som identifierades i normbrytande handlingar i grupp utförda av någon annan än deltagaren själv, var personligt val.

Subtemat personligt val förekom även under kategorin identitetsmarkering vid deltagarens egna normbrytande handling. En deltagare berättade kring en kompis val att äta egen vegansk mat: ”Många tyckte att hon var konstig som gjorde detta. Många som drog upp politiska vinklar och sa glåpord till henne. Många blev ”stötta” av hennes val”. En annan deltagare beskrev sin upplevelse av en kompis val att vänta med sex tills efter giftermål så här: ”Jag vart först lite förvånad men det gick snabbt över till att förstå honom. I början blev det lite spänt. Men sen blev nästan alla mer bekväma med det, ju mer vi pratade om det”.

En deltagare beskrev kring sin kollegas val av yrke:

Jag har en kollega som är ensam man i en kvinnodominerad arbetsgrupp. Med ett kvinnodominerat yrke. Jag tycker han är modig som sökte jobbet. Han trivs väldigt bra säger han, och om vi tjejer blir för ”tramsiga” så säger han ifrån. Vi har väldigt trevligt ihop.

Tabell 1
Sammanfattning av egna situationer

Meningskoncentrering	Subtema	Tema
Att gå emot auktoritär chef som mobbar Att vägra låta sin son omskäras	Motstånd	Moral
Att inte stå upp mot misshandel	Ansvar	
Att köra bil utan körkort		
Att tatuera stora delar av kroppen	Personligt val	Identitetsmarkering
Att bli ifrågasatta på grund av att inte dricka på ett jobb-evenemang	Avståndstagande	Ställningstagandet
Att sätta sig bredvid och läsa tidning istället för att vara på mobilen		
Att vänta med sex	Kultur	
Att gifta sig i hemlighet Att bli ifrågasatt för att hen inte ville äta fläsk		
Att flytta ihop med någon från en annan kultur utan att vara gifta	Rädsla	
Ville inte åka berg-och-dalbana		
Möts av rasism i Afrika som vit	Rasism	I mötet med andra
Att må illa av att äta hos andra	Hinder i vardagen	
Att bli motarbetad vid samtal om sex och samlevnad för heterogena smågrupper	Förändringar	Mönsterbrytning
Att lämna politiken		

I möte med andra

Kategorin i möte med andra syftar på normbrytande handlingar som skett i själva mötet med en eller flera individer och som på ett eller annat sätt påverkat andra människor. Temat gick enbart att finna inom normbrytande handlingar som deltagaren själv begått

Normbrytandehandlingar begånget av deltagarna själva. Under temat identifierades två subteman, dessa var rasism och hinder i vardagen. För att börja med subtemat rasism. Subtemat innebar att deltagare på något sätt mött rasism, en deltagare beskrev upplevelsen av mötet med rasism så här:

När jag reser i Afrika möts jag av rasism. Jag som vit blir utnyttjad ekonomiskt som en hämnd mot kolonialismen. Jag har även möts med kärlek och stor respekt. Speciellt i byar där många inte har utbildning eller information via media.

Ett annat subtema var hinder i vardagen och innebar att deltagaren på något vis kommit att uppleva någon typ av hinder i vardagen, hinder som förhindrat deltagaren från att utföra aktiviteter av olika slag. En deltagare beskrev sin upplevelse så här: ”Jag har svårt för att äta mat hos andra. Jag mår illa om jag äter deras mat. Jag är uppväxt med att bara äta hemma. Min mamma så åt mig att inte äta ute. Det kanske har påverkat mig”.

Mönsterbrytning

Temat att bryta mönster innefattar handlingar som inneburit att deltagaren själv eller någon annan har valt att bortsett eller gått ifrån det vanliga eller det som är typiskt. Under temat att bryta mönster identifierades subteman förändringar, rädsla och åsikter.

Normbrytandehandlingar begånget av deltagarna själva. De subteman som identifierades i deltagarnas egna normbrytande handlingar var förändringar. Subtemat förändring syftar på handlingar där deltagaren har eller har försökt att göra någon typ av förändring. En förändring som bröt mot det normala eller det vanliga i individens liv. Ett citat från en deltagare som exempelvis lämnade sin plats som parti-medlem efter sju intensiva år:

Det var fullständiga konflikter mellan mina tankar och känslor fram tills jag kom till rätt beslut som stämde med mitt samvete. Jag visste att en del av partimedlemmar skulle komma att kalla mig för svikare, men jag var enormt chockad över hur de hade glömt allt jag gjorde för partiet och hur jag offrade min ungdomlighet för partiets skull.

En annan deltagare, vilket jobbade för en förändring i form av att ha heterogena grupper istället för homogena, vid samtal om sex och samlevnad i smågrupper på jobbet, upplevde det så här:

Det var ganska arbetsamt eftersom jag blev ifrågasatt och det krävdes en hel del argumentation att försöka framföra varför jag ville att normen skulle brytas och varför jag önskade prova nytt. Andra tyckte det var en intressant ide men de hävdade dock att den norm man brukade följa var uppskattad.

Normbrytandehandlingar begånget av andra människor. Under normbrytande handlingar begånget av andra kunde subteman rädsla och åsikter identifieras. Subtemat rädsla innefattade handlingar som på något sätt berört rädsla. En deltagare uppgav att när han är med sin kompis

och en hund kommer så drar han sig undan på ett sätt som drar till sig blickar. Ett citat taget ur deltagarens upplevda situation: ”Jag försökte lugna ner honom. Jag förklarade att de är rena, att man inte blir sjuk genom att komma i kontakt med hunden ifråga. Jag skämdes. Andra tittade konstigt på oss.”

För att övergå till subtemat åsikter. Subtemat innefattar situationer och handlingar där någon annan i deltagarens omgivning har varit av en annan åsikt än de som finnes i omgivningen. En deltagare uppgav att hen en dag satt tillsammans med en kompisgrupp, där alla var av den uppfattningen att deras hår var fult och att de hatade de, en i gänget hade då sagt att hon gillade sitt hår. Ett citat kring hur deltagaren ifråga upplevde detta: ”Jag vart förvånad och glatt överraskad för jag tycker de är ofta folk säger allt dom hatar med sig själv och sällan vågar säga vad dom gillar eller till och med älskar med sig själva”.

Tabell 2

Sammanfattning av normbrytande handlingar som utfördes av någon annan

Meningskoncentrering	Subtema	Tema
Drog ner kollegor i sitt knä eller satte sig i deras	Att gå över gränsen	Moral
Började knarka	Droger	
En man ville ha hjälp med att köpa ”kvinnokläder” till sig själv	Könsnormer	Identitetsmarkering
Att vänta med sex tills efter giftermål Att sluta äta kött	Personlig val	Ställningstagande
Att vara ensam man inom och på ett kvinnodominerat yrke och arbetsplats		
Att drar sig undan på ett konstigt sätt när hundar närmar sig	Rädsla	Mönsterbrytning
Att hata sitt hår	Åsikter	

Diskussion

Denna studie har undersökt människors upplevelse av att medvetet bryta mot en norm inom en grupp, samt upplevelsen av att bevittna en annan individ begå en normbrytande handling. Handlingarna begångna av deltagarna själva liksom de handlingar som begåtts av andra människor har på olika sätt tydliggjort flertal teman, varav fem huvudteman och 13 subteman.

De egna handlingarna. I de egna situationerna kunde huvudteman moral, identitetsmarkering, ställningstagande, i möte med andra och att bryta mönster urskiljas. Under moral gick det att urskilja subteman motstånd och ansvar medan under identitetsmarkering så urskildes subtemat personligt val. Under huvudtemat ställningstagande urskildes teman avståndstagande, personligt val, kultur och rädsla. Vidare fanns det under huvudtemat i möte med andra, subteman rasism och hinder i vardagen. Under temat mönsterbrytning urskildes subtemat förändring.

Handlingar begångna av andra. I de situationer där någon annan begick en normbrytande handling kunde fyra huvudteman urskiljas, dessa var moral, identitetsmarkering, ställningstagande och att bryta mönster urskiljas. Under moral urskildes moral och att gå över gränsen; under identitetsmarkering urskildes subtemat könsnormer. Vidare under temat ställningstagande urskildes subtemat personligt val. Det sista huvudtemat som gick att finna var att bryta mönster, vilket utgjorde subteman rädsla och åsikter.

Resultatdiskussion

De olika sätt som deltagarna beskrev sina egna normbrytande handlingar och andras normbrytandehandlingar på, kan förknippas med både aktörskap och observatörskap (Andrews, 2001) liksom med självbetjäningssfel. Till aktörskap och observatörskap på så vis att deltagarna intog olika perspektiv; i det ena fallet handlade om att beskriva den egna handlingen, den egna situationen, och i ett annat fall om att beskriva någon annans normbrytande handling, situation. De olika synvinklingarna innehåller respektive, tre viktiga aspekter. Individperspektivet innefattas utav locus of causality, stabilitet och kontroll medan observatörspektivet innefattas av aspekterna konsensus, konsistens och distinktivitet.

Utifrån det som Thompson och O'Sullivan (2017) benämnde som locus of causality, för att börja med aktörspektivet, så tycktes deltagarnas egna handlingar i fyra utav 16 situationer bero på externa faktorer i form utav andra människor. I fem situationer tycktes agerandet bero på interna faktorer, interna faktorer så som känslor och tankar; i fyra situationer berodde agerandet både på andra människor liksom interna faktorer. Tre situationer gav ingen uppgift om interna eller externa faktorer påverkan på agerandet. Det var svårt att avgöra huruvida om interna, externa eller en kombination av dem båda var det som var det mest förekommande och det som bidrog främst till ett agerande, detta då antalet för respektive låg så pass nära varandra. Det gav uppkomst till tankar kring de situationer som uteslutits, av olika anledningar, om de hade gett en större tyngdpunkt för någon utav de tre faktorerna eller om resultatet blivit detsamma. Det vill säga, att det inte var någon större skillnad mellan interna-, externa- och kombinations faktorer.

I fråga om det som Weiner (2018) kallar för kontrollerbarhet, så låg kontroll över orsaken främst hos andra människor. Det var andras agerande som resulterat i att deltagaren gjorde ett val, valde att säga ifrån och/eller valde att agera på ett visst sätt. Visst kunde känslor spela en roll i ett visst antal situationer, vilket innebar att kontroll även fanns hos deltagarna själva. I Fyra situationer låg kontrollen både hos individen själv och hos någon annan. Känslor var och är något som är föränderligt, vilket i jämförelse, egenskaper inte är. Det fanns något enstaka fall där handlingen upplevdes bero på egenskaper. Egenskapers roll i deltagarnas handlingar framkom däremot inte och inte heller vilken typ av egenskaper. I och med att känslor liksom andra människors val av beteende är föränderliga, åtminstone individuellt, så kan ageranden uppfattas som ostabila. Det vill säga, de är inte är kontinuerliga över tid. Det fanns dock några situationer där vissa beteenden uppfattades vara konsistenta över tid, det vill säga det fanns en antydning till egenskaper. Det kunde röra sig om en chefs mobbning av en anställd under en

period eller människors beteenden vid fester. Detta antydde att det fanns en viss stabilitet ändå. Hur det faktiskt låg till var något som var svårt att säga något om då det egentligen handlade om tolkningar. Hur det faktiskt är och var är något som endast deltagarna vet. Stabilitet och ostabilitet är enligt denna studies författare ett komplext ämne, det krävs att författaren har en stor mängd av information, rätt typ av information, för att kunna tydliggöra orsakers stabilitet. Det gäller att det finns en faktisk vetskap om den direkta orsaken till ett agerande.

När det kom till det som Klein et al. (2010) benämnde som konsensus, konsistens och distinktivitet, vilket berör observatörsperspektivet, upplevdes det som lite svårare att urskilja än exempelvis kontrollerbarhet och locus of causality även om de aspekterna var ganska svårtydda även de. Detta upplevdes bero på detaljrikedomen i deltagarnas redogörelser; kring andras handlingar var deltagarna, som tidigare nämnt, vagare när det kom till att beskriva. Konsistens och distinktivitet var exempelvis något som kunde ses i några enskilda situationer, men som i de flesta fall enbart kunde antas finnas. Konsistens uppfattades finnas i två situationer medan konsistens möjligtvis antogs kunna finnas i ytterliga två situationer, vilket hade inneburit fyra utav nio situationer om det hade kunnat påvisas. Distinktivitet uppfattades finnas i en situation, och kunde inte antas finnas i någon annan. Konsensus däremot upplevdes finnas i två medan icke-konsensus uppfattades finnas i två andra situationer. Detta av en total på nio situationer. En situation kunde möjligtvis ha innefattat konsensus vilket skulle innebära tre situationer med konsensus och två icke-konsensus. För att verkligen veta hur det verkligen låg till så hade mer specifika frågor kunnat ställts kring varaktigheten över tid (konsistens), konsensusen och kring distinktivitet, alltså kring responsen och huruvida den enbart förekommer tillsammans med simulit och inte utan det. Detta påvisar att metoden kanske inte var den bäst lämpade. Mer om det under metoddiskussionen.

Det mest framträdande i studien var ändå det som går att härleda till det som Green och McClearn (2010) kallar för självbetjäningssfel. Det vill säga, deltagarna i studien var mer positiva kring de egna handlingarna och beteenden än vad de var kring andra människors påverkan (på dem) och deras beteenden. Av totala antalet utsagor, vilket var ett antal på 25, så framställdes andra negativt i 18 situationer och positivt i fyra. I två utav 25 situationer så beskrevs andra varken positivt eller negativt samt i ett fall så beskrevs andra både positivt och negativt. Andra människor beskrevs beteendemässigt såväl som handlingsmässigt mer negativt. Andra människor upplevdes exempelvis som ifrågasättande, påtryckande, rasistiska, motarbetande medan deltagarna själva upplevdes stå emot ifrågasättanden, påtryckningar, rasism, motarbetande och kränkande beteenden.

Metoddiskussion

Det har under databearbetningens gång uppkommit tankar kring huruvida den metod som använts varit den bäst lämpade metoden. Det har reflekterats kring om det hade varit bättre om intervjuer använts som metod. Intervjuer hade förmodligen minskat bortfallet såväl som otydligheter kring undersökningens syfte och frågor. Intervjuer hade givit ett större djup på så vis att deltagarna själva hade kunnat utvecklat sina svar, detta främst genom möjligheten att ställa följdfrågor. Anledningen till att en elektronisk enkät användes var för att nå en bred vidd av olika berättelser samtidigt som deltagarna själva skulle få bestämma var och när undersökningen skulle ske. Metoden upplevdes som ett lättare sätt att nå ut till en större mängd människor på, något som var av vikt då det fanns ett intresse att skaffa olika upplevelser från människor med helt olika bakgrunder och erfarenheter.

Deltagarna nåddes via personliga kontakter, men även via olika grupper på olika sociala forum. De två grupper som användes var specifikt inriktade på studier; att de valdes var mer ett resultat av att en administratör i en tilltänkt grupp hänvisade till en utav de två grupperna då det

av någon anledning inte passade att dela länken i den tilltänka gruppen. Detta ledde till ett förmodat tunnelseende där grupper för studenter kom att hamna i fokus. Det hade förmodligen varit till fördel om fler liksom andra typer av grupper kontaktats och använts vid insamlingen. Det hade varit till fördel på så vis att åldersspektrumet och bakgrundsspektrumet kanske varit bredare liksom resultatet i en kortare insamlingstid. Utöver olika grupper på olika sociala forum så delades även en länk på författarens egna privata sidor, vilket innefattade ett större spektrum av människor utav olika bakgrunder liksom åldrar. Själva datainsamlingen avslutades när det upplevdes att det gick att göra någonting utav det, för denna studie upplevdes en mättnad uppnås vid ett deltagarantal på 40.

Andra aspekter av insamlingsmetoden som hade kunnat ändrats var exempelvis utformningen av, liksom antalet, frågor. Det hade varit till fördel om fler eller omformulerade frågor tillagts då det hade kunnat ge fler infallsvinklar att jobba med. Det hade kanske givit mer tyngd till aktör- och observatörsperspektiven. Det hade med stor sannolikhet varit bra att ha inte enbart ha beskrivande frågor utan att även använda reflekterande frågor kring exempelvis andras känslor, tankar vid själva handlingen. Det hade gett en mer tyng till observatörsperspektivet. Frågornas utformning kan säkerligen ha påverkat studiens validitet såväl som reliabilitet. Visst mättes det som efterfrågades, det vill säga, deltagarna återgav upplevelser av att medvetet bryta mot en norm inom en grupp. Hade frågorna ändrats så hade en fördjupning och en bättre förståelse möjligtvis nåtts. Det vill säga, validiteten hade med stor sannolikhet ökat om frågorna hade omformulerats till att ge en mer tydlig bild kring vad som efterfrågats. Det går givetvis att göra om studien, på tal om reliabilitet. Men resultatet kanske inte blir detsamma, inte helt i alla fall, och detta beror såklart dels på vilka människor som nås, men skulle även bero på den anledningen att erfarenheter och upplevelser är olika. En individ upplever en situation på ett sätt, en annan hade upplevt samma situation på ett annat sätt etc. Detta för in tankarna på generaliserbarhet. Går det att generalisera resultatet? Det är svårt att säga. Upplevelser är subjektiva men samtidigt går det att se vissa gemensamma drag så som vissa känslor. Det är möjligt att vissa aspekter går att generalisera.

Vidare till någonting annat. Något som saknades och som hade varit bra om det hade inkluderats i enkäten vore uppmaning till deltagarna att skriva utförligt. Det hade med större sannolikhet minskat antalet kortfattade svar, vilka inte kunde användas. Givetvis fanns det någon typ av förförståelse för vad som kunde tänkas ha hänt eller upplevt vid de utsagor som var kortfattade, detta var inte av hjälp då syftet inte var att vara subjektiv. Syftet var att framföra deltagarnas upplevelser inte subjektivitet. Den egna förförståelsen för hur det kunde tänkas kännas lades därför åt sidan för att ge utrymme för deltagarnas egna känslor och tankar. Det var svårt att uppskatta vilken påverkan den egna förförståelsen för deltagarnas upplevelser hade på studien då det inte reflekterats något kring just den egna förförståelsen. Vidare har en annan tanke uppkommit efteråt, vilket handlar om exemplet på situationer i missivbrevet. Tanken har uppkommit i samband med observationen kring deltagarnas olika beskrivningar av sina egna handlingar jämfört andras handlingar. Det finnes en fundering kring hur deltagarna exempelvis hade svarat om situationsexemplen som nämndes i missivbrevet även var av negativ karaktär. Det vill säga, handlingar som inget en mer negativ uppfattning av deltagaren, så som att gå emot ett förbud eller att köra onykter, för att ge exempel. För de exempel som uppgavs var av mer positiva karaktär, det vill säga, framställde deltagaren på ett bra vis. Detta var något som först efteråt uppdagades.

Gällande de etiska principerna, för att gå över till någonting annat, så hade det möjligtvis varit bra med ett förtydande kring aspekterna anonymitet och konfidentialitet. Ett förtydligande kring att det går att utlova det till en viss grad. Det går exempelvis att röja anonymiteten genom IP-adress, något och vem vet om det som skickades in går att nås via forumets skapare. Det var och är svårt att veta hur och till vilken grad företaget som äger domänen kan eller kunde komma åt materialet, och om det användes eller kommit att användas i annat syfte än det tilltänkta.

Trots att det fanns en osäkerhet kring huruvida verktyget skulle användas eller ej så resonerades det fram till att alla elektroniska verktyg har mer eller mindre samma regler och bestämmelser.

Anledningen till att det specifika verktyget användes var för att det var välkänt och bra utformat liksom var ett bra sätt att nå ut till en större mängd människor. Verktyget fungerade bra med undantag för en sak: att säkerställa att deltagarna faktiskt var 15 år och över. Vore en tilltänkt deltagaren under 15 så hade det föräldrars tillstånd behövts för att deltagaren skulle få delta i undersökningen ifråga. Det gick tyvärr inte att bedöma om det fanns någon under 15 då det inte fanns någon spärr eller kontroll som kunde avgöra den faktiska åldern av undersökningsdeltagarna. En metod som hade säkerställt åldersgräns hade exempelvis varit BankID. Dock så är enkätverktyget inte helt anpassat efter forskning, utan är till för att enkelt kunna användas av såväl privatperson som av företag: verktyget är dessutom skapad utav ett amerikanskt företag och BankID är något som ej finns eller används där. Det är möjligt att det är på väg men det är inget som nuvarande används. Om det hade varit möjligt att använda BankID så hade en nackdel varit att undersökningen upplevts som krånglig och svår att nå, en annan nackdel hade berört anonymiteten. Det vill säga, hade en inloggning krävts så hade anonymiteten försvunnit. På så vis vore metoden inge vidare bra: detta för tankarna tillbaka kring metod. Att det förmodligen hade varit bättre med intervju.

Förslag till framtida studier

Vid fortsatta studier hade det varit intressant att kanske studera andra aspekter som inte togs med i denna studie. Kön upplevdes exempelvis inte som intressant i denna studie då upplevelserna i sig ställdes i fokus. Kön uppfattades som irrelevant på så vis att det inte upplevdes som en variabel som inte skulle påverka svaren eller upplevelserna i sig. Variabler som anses skulle ha fått mer fokus i studien var variablerna kultur och yrke men kanske även religion. Ett större fokus på dessa variabler hade kunnat uppnås genom att dela enkäten i grupper som innehar människor från just olika bakgrunder. Ett större fokus på fler variabler hade kanske även det ökat åldersspannet till att bli bredare.

Vidare hade det, som tidigare nämnt, kanske varit bra om metoden bytts ut till att bestå utav intervjuer istället för enkäter då det kanske gett ett större djup. Samtidigt som en intervju hade varit bra på att fånga upp oklarheter och fått ett mer djup så begränsar en intervju samtidigt generaliseringen utav resultatet. Det är svårt att generalisera några få till fler än tvärtom, samtidigt så är egna upplevelser svåra att generalisera överlag på det viset att det är individuellt. Att använda enkäter var därför bättre som metod gällande generaliserbarheten. Trots att det finnes brister i studien så hoppas studiens författare att studien väckt ett intresse för en fortsatt undersökning av medvetna normförbrytande handlingar. Det upplevs som att det främst är konformitet som undersöks, alltså vad och varför människor gör som andra lite förenklat.

Referenser

- Andrews, P. (2001). The psychology of social chess and the evolution of attribution mechanisms: Explaining the fundamental attribution error. *Evolution and Human Behavior*, 22, 11-29. doi: 10.1016/S1090-5138(00)00059-3
- Fishman, E., & Husman, J. (2017). Extending attribution theory: Considering students' perceived control of the attribution process. *Journal of Educational Psychology*, 109, 559-573. doi: 10.1037/t04243-000
- Green, T., & McClearn, D. (2010). The actor-observer effect as a function of performance outcome and nationality of other. *Social Behavior and Personality*, 38, 1335-1344. doi: 10.2224/sbp.2010.38.10.1335
- Howell, J., & Shepperd, J. (2011). Demonstrating the correspondence bias. *Teaching of Psychology*, 38, 243-246.
- Karlsson, G. (1995). *Psychological qualitative research from a phenomenological perspective* (2nd ed.). Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Klein, K., Apple, K., & Kahn, A. (2010). Attributions of blame and responsibility in sexual harassment: Reexamining a psychological model. *Law and Human Behavior*, 35, 92-103. doi: 10.1007/s10979-009-9216-6
- Rudolph, U., & Tscharaktschiew, N. (2014). An attributional analysis of moral emotions: Naïve scientists and everyday judges. *Emotion Review*, 6, 344-352. doi: 10.1177/1754073914534507
- Scopelliti, I., Min, L., McCormick, E., Kassam, K., & Morewedge, C. (2018). Individual differences in correspondence bias: Measurement, consequences, and correction of biased interpersonal attributions. *Management Science*, 64, 1879-1910. doi:10.1287/mnsc.2016.2668
- Stamkou, E., Van Kleef, G., Homan, A., & Galinsky, A. (2016). How norm violation shape social hierarchies: Those who stand on top block norm violators from rising up. *Group Processes & Intergroup Relations*, 19, 608-629. doi: 10.1177/1368430216641305
- Thompson, A., & O'Sullivan, L. (2017). Understanding variations in judgments of infidelity: An application of attribution theory. *Basic and Applied Social Psychology*, 39, 262-276. doi: 10.1080/01973533.2017.1350578
- Van Kleef, G., Wanders, F., Stamkou, E., & Homan, A. (2015). The social dynamics of breaking the rules: Antecedents and consequences of norm-violating behavior. *Current Opinion in Psychology*, 6, 25-31. doi: 10.1016/j.copsyc.2015.03.013
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Weiner, B. (2000). Intrapersonal and interpersonal theories of motivation from an attributional perspective. *Educational Psychology Review*, 12, 1-14. doi:10.1023/A: 1009017532121
- Weiner, B. (2018). The legacy of an attribution approach to motivation and emotion: A no-crisis zone. *Motivation Science*, 4, 4-14. doi: 0.1037/mot0000082